

Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ, Вінниця

**ІНТЕГРАЦІЯ ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНИХ ТА
ІНТОНАЦІЙНИХ ЗАСОБІВ АКТУАЛІЗАЦІЇ ПОЗИТИВНИХ ТА
НЕГАТИВНИХ ОЦІННИХ ВИСЛОВЛЕНЬ В КОНТЕКСТІ
АНГЛОМОВНИХ НАВЧАЛЬНИХ РАДІОПРОГРАМ**

Анотація

Стаття присвячена вивченню взаємовпливу лексичних та граматичних засобів на інтонаційну варіативність позитивних та негативних оцінних висловлень. Виокремлено оцінну лексику, обґрунтовано її роль при передачі оцінних висловлень та встановлено основні засоби просодичної організації англomовного діалогічного радіодискурсу.

Ключові слова: *лексичні і граматичні засоби, просодична організація, оцінка, оцінювальні слова, емоційно-зabarвлена лексика, модально-оцінювальні слова, морфологічні категорії, інтонація.*

Статья посвящена изучению взаимовоздействия лексических и грамматических средств на интонационную вариативность позитивных и негативных оценочных высказываний. Выделено оценочную лексику, обосновано её роль при передаче оценочных высказываний и установлено основные способы просодической организации английского диалогического радиодискурса.

Ключевые слова: *Лексические и грамматические средства, просодическая организация, оценочные слова, эмоционально-окрашенная лексика, модально-оценочные слова, морфологические категории, интонация.*

The article is devoted to the studying of the influence of lexical and grammatical means on intonational variability of positive and negative evaluative statements. The author distinguishes evaluative lexicon, demonstrates its role by rendering of evaluative statements and establishes the basic means of prosodic organization of English dialogical radiodiscourse.

Key Words: lexical and grammatical means, prosodical organization, evaluation, evaluative words, emotionally coloured lexic, modal and evaluative words, morphological categories, intonation.

Будь-яке лінгвістичне явище з метою найбільш повного і глибокого вивчення, потребує різностороннього розгляду. Це може бути досягнуто шляхом системного принципу дослідження, який направлений на вивчення об'єкта в цілому, і на взаємовідношення елементів, що його складають [15].

Оцінка пов'язана з асоціативно-образним уявленням. Вибір лексичної одиниці здійснюється мовцем в залежності від того, які ознаки він хоче виділити [8]. У мовному оформленні оцінки задіяні лексичні, синтаксичні та фоностилестичні засоби англійської мови [12]. Вибираючи для цілей спілкування той чи інший комунікативний тип і оформлюючи висловлення відповідним чином лексично, синтаксично і інтонаційно, мовець тим самим передбачає ступінь вираження свого емоційного стану [21].

Мета даної статті розкрити взаємовплив лексичних та граматичних засобів на просодичну організацію позитивних та негативних оцінних висловлень в ході англійського діалогічного радіодискурсу.

Позитивні та негативні емоції вербалізуються засобами різних рівнів мови. Один з найважливіших – це емоційно-забарвлена лексика: слова, що мають емотивність або потенційно емотивні (їх емотивність розкривається в контексті), тобто слугують для передачі емоційного стану мовця й мають певний вплив на слухача. До класу емоційно забарвлених слів відносимо: лексику, що містить суфікси суб'єктивної оцінки й негативні префікси (infamous), а також лексику, утворену шляхом словоскладання (goat-bearded); лексику, що називає емоції (оскільки слово здатне викликати емоцію) (rage, fear), емоційно-оцінну лексику (dull, fool), вигуки (Oh! Ah!); лайливі слова (damn(ed), devil), божіння ((by) Heaven, God) [3].

Оцінні структури розпізнаються за допомогою лексичних засобів, серед яких головне місце займають якісні прикметники позитивної і негативної семантики загальної оцінки (наприклад: good, beautiful, fantastic;

horrible, foolish, etc.) і приватних оцінок (graceful, tactful; rotten; hysterical, etc.). Наступними за частотністю вживання оцінної лексики є прислівники міри і ступеня (terribly, perfectly, extraordinarily, etc.), що беруть участь в вираженні позитивної та негативної оцінки або вживаються в ролі інтенсифікаторів оцінки при прикметникові. Якісні іменники, ласкаві слова і лайливі слова, починаючи з загальноовживаних слів з нейтральним значенням (fool, scoundrel, beggar) та іменники, які несуть самі по собі сему емоційної оцінки, як позитивної (genius, charm, beauty), так і негативної (brute, devil); дієслова і дієслівні конструкції негативної і позитивної семантики (to ruin, to hurt, to fascinate, to adore, etc) [16].

Г.Я. Солганик відзначає модально-оцінювальні слова позитивного та негативного спрямування [18].

За Вишиваною Н.В. розрізняють такі види оцінок: 1) позитивна / негативна / нейтральна; 2) загальна / приватна; 3) об'єктивна / суб'єктивна; 4) емоціональна / раціональна / емоціонально-раціональна [6].

Шмельов Д. Н. розглядаючи експресивно-оцінну лексику, розрізняє слова, які позначають певні емоції і переживання, мають емоційно-оцінні значення та слова, емоційна значимість яких створюється за допомогою словотвірних засобів; по-третє, слова, в лексичному значенні яких міститься певна оцінка позначуваних ними явищ» [24].

Поняття оцінки розглядається з точки зору протиставлення позитивного/негативного відношення мовця до адресата [22]. О. М. Максютова розділяє оцінні слова на три групи:

1) особисто-оцінювальні слова, у яких оцінювання входить в денотативне значення: good, bad, mistake, evil, disorder;

2) опосередковано-оцінювальні слова, у яких оцінювання є компонентом конотації;

3) асоціативно-оцінювальні слова, які здатні впливати на читача, але не несуть оцінки ні в денотативній ні в конотативній складовій значення [14].

Дослідження на лексико-семантичному рівні розмежовують такі групи оцінок:

- Оцінка може стосуватись моральних аспектів: selfless, cruel; соціально-процесуальних: thief, criminal; соціально-класових: fascist, colonialism.

- Оцінний компонент виділяється у словах конкретної оцінки (оцінки за певною конкретною рисою). До цієї групи відносимо оцінки за:

- 1) зовнішністю: beautiful, handsome, nice, ugly;
- 2) особливостями мови: inarticulate, lipping;
- 3) розумовою діяльністю: clever, capable, dull, stupid, silly;
- 4) характером: hot-tempered, active, quiet;
- 5) вміннями і навичками: skilful, expert, experienced.

На морфологічному рівні оцінку реалізують:

- 1) прикметники good/bad та їх синоніми: kind, immoral.
- 2) слова оцінки представлені прислівниками, які утворилися від прикметників: good/bad, тобто well/badly;
- 3) іменникові оцінки типу: nonsense, fool, idiot;
- 4) слова оцінки представлені дієсловами, які передають негативні/позитивні відношення: like, love, enjoy, hate, disapprove.

Отже, слова оцінки реалізуються різними морфологічними категоріями: прикметниками, прислівниками, іменниками і дієсловами. Домінуючим значенням при цьому є вираження позитивного чи негативного ставлення до означуваного даним словом (у випадку іменника), або до означуваного суб'єкта, з яким сполучається слово-оцінка, виражене іменником, прислівником або дієсловом [17].

Вираження різних видів оцінок досягається співвідношенням лексичних, граматичних та інтонаційних засобів, що реалізуються в інформаційній структурі тексту одночасно. Проте, в ряді випадків інтонація є одним з основних засобів вираження оцінки [16]. Інтонаційна система мови

більш рухома ніж граматична, тому значення, що виражаються інтонацією, можуть безпосередньо відповідати конкретним цілям спілкуванням [21].

Інтонація завжди накладається на синтаксичну структуру і лексичний склад висловлення. Одна й та ж сама лексико-граматична структура може мати різний зміст в залежності від того, з якою інтонацією вона вимовлена [15]. Інтонація, сама по собі, це могутній засіб передачі великої гами перш за все експресивно-модальних значень і їх відтінків. Інтонаційні одиниці – це відносно виокремленні, супутні засоби в мовленнєвій діяльності [19].

З точки зору вивчення інтонації потрібно відмітити, що в ряді випадків для розкриття змісту самої інтонації потрібно враховувати засоби синтаксису і лексики [23]. Інтонація являє собою систему лінгвістичних одиниць особливого рівня мовної системи. Інтонація реалізується в висловленні, яке являється основною одиницею комунікації [21]. «Інтонація практично дозволяє виражати всі наші почуття, думки, вольові устремління не тільки разом зі словом, але й опріч його, а інколи й усупереч йому» [13: 27]. На думку Солощук Л.В., саме інтонаційне забарвлення надає одному й тому ж за семантикою та структурою висловленню значення того чи іншого мовленнєвого акту в усному спілкуванні [20].

В самому загальному вигляді мовленнєву інтонацію можна визначити як сукупність системно обумовлених просодичних характеристик мови, до яких відносяться частота основного тону, інтенсивність і довгота, що в плані сприйняття відповідає мелодичному, силовому (гучність) і темпоральному компонентам. Системний підхід до вивчення інтонації передбачає комплексний, інтегрований розгляд просодичних характеристик мовлення як єдиного цілого [11]. При зміні ступеня емоційної насиченості висловлень провідної ролі набувають такі інтонаційні компоненти як модифікації тональних характеристик, паузація, гучність, темп, величина тонального інтервалу між або перед термінальною частиною і ядром та на межі синтагм, тональний діапазон ядерного тону і всієї інтоногрупи [2]. Порушення коректної просодичної організації мовлення не лише знижує його виразність,

але й часто призводить до неадекватного тлумачення змісту висловлення та різкого зниження ефективності повноцінного спілкування [1]. Інтонація мовлення є функціональною домінантою успішності мовленнєвої комунікації радіоінтерв'ю, що набуває таких ознак як динамічність, ритмічність, швидкість та звучність [5].

Темп мовлення учасників радіоінтерв'ю є важливим показником рівня їх компетентності у питанні, що обговорюється: рівень компетентності лінійно пропорційний темпу мовлення. Темп мовлення є вектором настановлення на позитивне, доброзичливе або негативне ставлення до співрозмовника. Високий темп мовлення оцінюється як більш позитивний у порівнянні з низьким, повільним [27: 82]. При передачі основної інформації у мовленні учасників радіоінтерв'ю відбувається уповільнення темпу. Це пояснюється тим, що відбувається оформлення ідеї, яка містить нову комунікативно актуальну інформацію, щоб подана інформація мала достатню силу впливу на аудиторію. Уповільнення темпу мовлення на деяких важливих інформативно актуальних частинах тексту дозволяє слухачам розмежовувати основну та фонову інформацію. Таким чином, інтонація підвищує прагмаінформативний потенціал висловлень мовців.

Наприклад: *Dawn: ∇Energy %supplies are a "problem for °China,∫ ∇Chinese %energy °imports are the "main °driver behind ∇recent ∽spikes in ∇oil °prices.⊕ There's an in"creasing possibility of °drought in the ∇north of the °country %which ∽could %threaten ∇food pro °duction,⊕ the po"litical situation has been ∽quiet for %some °time ∽now, in the ∇cities at °least,∫ but a "down °turn in the e °conomy∫ could "threaten °this.⊕These are just a ∽few of the %things that could %go °wrong∩ [30;31].*

Одним із основних засобів інформаційної сегментації мовлення є просодична пауза, яка виступає як засіб членування мовного потоку [5]. Перенасичення мовлення комунікантів паузами створює несприятливі умови сприйняття інформації, отримує негативну оцінку з боку радіослухачів як

мовлення «недовірливе, хвилююче, підозріле, тривожне, сердите, зневажливе» [26: 14].

За визначенням сучасних українських фонетистів (Дворжецької М.П., Калити А.А., Валігури О.Р., Штакіної Л.А.) фразовий наголос як компонент інтонації слугує для виділення семантично найвагомшого слова у висловленні чи його частині, може повністю змінювати значення слова чи висловлення, надаючи їм позитивних чи негативних конотацій.

Наприклад: Dr: Well, if we're summing up I'll keep it brief. "Too ∇much ∇bottle-∇feeding, ∫ an ob"session with ∇cleanliness, ∫ "too ∇few ∇germs and "too ∇many con ∇venience foods, ∫ "too ∇little %fresh fruit and ∇veg and an a ∇buse of out-of-%season food ∇all-year-∇round, ∫ "too ∇many ∇vaccinations and ∇altogether "far "too ∇much ∇stress ∩ [28; 29].

Одною з найпомітніших ознак просодичної організації фонової інформації є використання другорядного наголосу на низькому тональному рівні. Мовцям притаманна тенденція до знижування гучності при вимові менш важливих слів прискорення темпу мовлення [5].

Просодичні засоби, як відомо, складають надсегментний рівень мовлення, поряд з іншими мовними засобами, формують структуру, стиль тексту, відображають його комунікативні і прагматичні особливості. Просодичними засобами мови передається комунікативна оцінка текстових відрізків, саме ці засоби є обов'язковим елементом для створення цілісності і зв'язності озвученого тексту.

Таким чином, в актуалізації оцінних висловлень задіяні всі засоби мови: лексичні, граматичні, інтонаційні, проте інколи, інтонація виявляється єдиним засобом досягнення комунікативно-прагматичних цілей мовця.

Література

1. Алексенко С. Ф. Інтонаційна варіативність англійських висловлювань-вибачень залежно від соціального статусу мови / С. Ф. Алексенко // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики:

Зб. наук. праць / Київ. нац. ун-т ім.Т.Шевченка; Відп. ред. Н.М. Корбозерова. - К.: Логос, 2005. Вип. 8. - С. 3-10.

2. Алексенко С. Ф. Інтонаційні засоби у диференціації функціонально-семантичних видів висловлювань-вибачень / С. Ф. Алексенко // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського державного лінгвістичного університету. Серія: Філологія. Педагогіка. Психологія. – К.: Видавничий центр КДЛУ. – Вип. 6: Мова, освіта, культура: наукові парадигми і сучасний світ- 2002. - С. 41-44.

3. Биценко Т. О. Історична динаміка експресивів негативної емоційності в англomовному дискурсі XVI-XXст. : автореф. дис. на здобуття наук. степеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 „Германські мови” / Т. О. Биценко / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. - Х., 2004. – 20 с.

4. Валигура О. Р. Просодические средства коммуникативной фокусировки учебно-научного текста / О. Р. Валигура // Изучения динамического аспекта сегментных и супraseгментных единиц звучащего текста. Сборник научных статей. Под. ред. М. П. Дворжецкой. – К., 1988. – С. 47-53.

5. Василенко Н. В. Інтонація мовлення в засобах масової комунікації (на матеріалі радіоінтерв'ю) / Н. В. Василенко // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського державного лінгвістичного університету. Серія: Філологія. Педагогіка. Психологія: Мова, освіта, культура: наукові парадигми і сучасний світ. – К.: Видавничий центр КДЛУ. - 2002. – Вип. 6 - С. 49-52.

6. Вишивана Н.В. Прикметники оцінки у сучасній німецькій мові: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 „Германські мови” / Н. В. Вишивана / Київ.нац.ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2000. – 19 с.

7. Дворжецкая М. П. Методы экспериментально-фонетического исследования звучащей речи. Сборник научных трудов / М. П. Дворжецкая. – К., 1991.

8. Емельянова Л. Л. Оценочный компонент значения в семантической структуре слова / Емельянова Л. Л., Коляда В. П. // Вісник ХНУ. - 2005. - №667 - С. 18-20.
9. Калита А. А. Просодика і функціональна семантика / А. А. Калита // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ. – 2001. - Вип. 5. – К.: Видавничий центр КНЛУ. - С. 25-71.
10. Калита А. А. Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлювання / А. А. Калита. – К., 2001. – 356 с.
11. Кантер Л. А. Системный анализ речевой интонации: [учеб. Пособие] / Л. А. Кантер. – М. : Высш. шк., 1988. – 128 с.
12. Клочко Л. І. Висловлювання похвали в комунікативно-діяльнісній парадигмі спілкування (на матеріалі англійської мови): автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.04 „Германські мови” / Л. І. Клочко / Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2003. – 20 с.
13. Лубанская В. А. Невербальное поведение (социально-перцептивный подход) / В. А. Лубанская. – Ростов-на-Дону : Изд-во Рост. гос. ун-та, 1986. – 136 с.
14. Максютова О. М. Ассоциативно-оценочные слова в заголовках британской прессы / О. М. Максютова // Прагматика и стилистика текста. [Сб. науч. ст.] – Алма-Ата, 1988.
15. Нушикян Э. А. Типология интонации эмоциональной речи / Э. А. Нушикян. – Киев – Одесса : «Вища школа», 1986. – 159 с.
16. Олинчук В. В. Просодическая организация эмоционально-оценочных текстов / В. В. Олинчук // Записки з романо-германської філології. - Одеса, 2003. - №13. - С. 151-160.
17. Островська О. М. Лінгвостилістичні засоби реалізації категорії оцінки (на матеріалі американської художньої прози): автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 „Германські мови” / О. М. Островська / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. — Львів, 2001. — 20 с.

18. Солганик Г. Я. Лексика газеты: Функциональный аспект / Г. Я. Солганик. – М. : Высш. шк., 1991.
19. Солнцев В. М. Язык как системно-структурное образование / В. М. Солнцев. – М., 1977. – 341 с.
20. Солощук Л. В. Комуникативно-значущі просодичні жести в англomовному діалогічному дискурсі / Л. В. Солощук // Вісник ХНУ, 2005. - №667. - С. 10-14.
21. Торсуева И. Г. Интонация и смысл высказывания / И. Г. Торсуева. – М. : Наука, 1979. – 110 с.
22. Федотова Е. И. Коммуникативно-функциональные и семантические особенности предложений оценочного типа в современном английском языке (объект оценки - адресат): автореф. дис. ...канд. філол. наук: 10.02.04 „Германські мови” / Федотова Е. И. / Киев. гос. пед. ин-т. иност. яз. - К., 1987. – 24 с.
23. Цеплитис Л. К. Анализ речевой интонации / Л. К. Цеплитис. – Рига : Зинатне, 1974. – 219 с.
24. Шмелёв Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики / Д. Н. Шмелёв. – М. : Наука, 1973. – 280 с.
25. Штакина Л. А. Взаимодействие просодии слова и фразы в реализации коммуникативно-прагматической парадигмы высказывания / Л. А. Штакина // Взаимодействие сегментного состава и просодии текста. [Под ред. М.П. Дворжецкой.] – К., 1986. – С. 65-78.
26. Javorski A. The Power of Silence: Social and Pragmatic Perspectives / A. Javorski. – Newbury Park: Sago Publications. 1993.
27. Markel N. Speaking Style as an Expression of Solidarity: Words per Pause / N. Markel // Language in Society. 1990. - №19. – P. 81-88.

Джерела ілюстративного матеріалу:

28. http://www.learnenglish.org.uk/prof_mp3/allergies.mp3
29. http://www.learnenglish.org.uk/prof_mp3/allergies.pdf
30. http://www.learnenglish.org.uk/prof_mp3/bric.mp3
31. http://www.learnenglish.org.uk/prof_mp3/bric.pdf